

Владимир Ментус
Институт друштвених наука
Београд

UDK: 17.023.34::001.891
Прегледни научни рад
Примљен: 15.01.2017.
doi:10.5937/socpreg1701157M

ВАЛИДНОСТ И ПОУЗДАНОСТ СУБЈЕКТИВНИХ ИНДИКАТОРА БЛАГОСТАЊА У СОЦИОЛОШКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА – МЕРЕЊЕ ЗАДОВОЉСТВА ЖИВОТОМ¹

Сажетак: Предмет овог рада је ниво прецизности, односно валидности и поузданости субјективних индикатора благостања у социолошким истраживањима на примеру задовољства животом. Пре свега је представљен однос између субјективних и објективних индикатора благостања. Друго, одређен је појам задовољства животом и представљени резултати досадашњих истраживања везаних за валидност (конвергентна, дискриминативна и предиктивна) и поузданост (тест-ретест слагање, и унутрашња конзистентност) мера задовољства животом. Треће, ови налази су преиспитани уз помоћ података који потичу из великих међународних истраживања, а који до сад у ту сврху нису употребљавани. Резултати преиспитивања у овом раду генерално доприносе, у великој мери постојећем слагању у оквиру научне литературе о задовољавајућем нивоу валидности и поузданости мера задовољства животом, односно субјективних индикатора благостања.

Кључне речи: субјективни индикатори благостања, задовољство животом

Однос између субјективних и објективних индикатора благостања

Две су различите категорије индикатора који се користе при анализирању друштвеног благостања унутар одређеног друштва – објективни, који представљају социјалне факте независне од личних евалуација и перцепција, и субјективни индикатори, који представљају мере личних евалуација и

¹ Рад је подржан кроз пројекат 179039 од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

перцепција социјалних факата из околине (Noll, 2000b, према: Noll, 2004: 126).² Без подробнијег улажења у предности и недостатке сваког од ових приступа, важно је истаћи да се објективним индикаторима (пored тога што су подложни неизбежној улози субјективних одлука у одабиру и вредновању различитих варијабли³), на првом месту замера то што не одражавају искуствену димензију квалитета живота, која је много сложенија него што се њима претпоставља (Diener and Suh, 1997: 199).

Када је у питању међусобни однос субјективних и објективних индикатора благостања, досадашња истраживања помоћу факторске анализе најчешће указују на то да се они групишу раздвојено (Ruggeri et al., 2001, према: Hayhurst et al., 2014). О њиховој међусобној повезаности, међутим, не постоји јасна слика – у одређеним случајевима указано је на јаку, у одређеним на слабу (према: Shackman et al., 2005), а понегде на потпуно одсуство повезаности (нпр. Allardt, 1978, према: Levine and Rizvi, 2005). У вези са овим су и супротстављена гледишта око тога да ли су појединци уопште способни да врше процене везане како за њихов унутрашњи, тако и за спољашњи свет, где је на једној страни становиште према којем процена од стране појединца није од вредности чак ни када се ради о његовим осећањима, а нарочито о спољашњем свету (Christianson and Safer, 1999), а на другој страни становиште према којем су појединци једини ваљан извор информација не само о својим унутрашњим стањима, већ и о квалитетима њима спољашњег света (Stiglitz et al., 2009).

Приговори који се упућују субјективним индикаторима благостања најчешће се тичу тога да бројни фактори могу утицати на искривљење реалне слике онога што се оцењује и што је предмет истраживања, попут когнитивних и мотивационих способности приликом оцењивања, формулације питања, редоследа питања и њиховог контекста, формулације и броја могућих одговора, карактеристика анкетара, тренутног расположења испитаника, склоност испитаника да виде ствари уопште у негативном или позитивном светлу, релативно скорашњих догађаја, доба дана у којем се врши процена, дана у недељи, временских услова, годишњег доба итд. (према: OECD, 2013; Podsakoff et al., 2003). У међународним истраживањима нарочито је битно да ли разлике у језику или културном контексту утичу на то како испитаници интерпретирају питања и одговоре (OECD,

2 Балајев (Balaev) (Balaev, 2008: 79) наводи да је упитно то колико су „објективне” мере заиста и потпуно објективне, и „субјективне” мере заиста и потпуно субјективне (и да би потоње можда било прикладније назвати интерпретативне), али он, пак, користи ову поделу као нашироко прихваћену у социолошкој литератури.

3 На пример, када се квалитет живота рангира у 329 америчких градова помоћу различитих објективних индикатора, различите могућности вредновања индикатора доводе доглед да се чак 59 градова може наћи било на првом, било на последњем месту (Becker et al., 1987).

ibid.). Ту су и тенденције у одговарању – да се одговара позитивно независно од садржаја питања, да се одговара негативно независно од садржаја питања, да се бирају најекстремнији одговори, да се бирају средишњи, неутрални одговори, да се одговара насумично, да се (у случају квантификованих одговора) поједини бројеви више преферирају од других, да се бира први одговор, да се бира последњи одговор, да се одговора у складу са нормама, да се одговора у складу са очекивањима истраживача, да се одговара конзистентно итсл. (ibid.)

Без обзира на упитност када је реч о њиховој прецизности, отприлике од 70-их година прошлог века субјективне димензије квалитета живота добијају све више на значају у социолошким истраживањима; многи аутори су још од тад почели да се залажу за њихову употребу у мерењу друштвеног благостања (нпр. Andrews et al., 1976; Campbell et al., 1976), сматрајући их било примарном, било допунском у односу на објективне димензије. Вероватно први који су нагласили значај субјективне димензије благостања у изучавању квалитета живота су Кемпбел (Campbell) и Конверс (Converse) (Campbell and Converse, 1972: 442, према: Noll, 2013: 2), према којима „квалитет живота мора бити у оку очевица, и оно је то где морамо тражити начине његове евалуације”. Они су тиме поставили основу изучавања и мерења ове димензије квалитета живота у наредном периоду (Noll, ibid.).

Последњих деценија нарочито је изражена имплицитна и експлицитна сумња у прецизност субјективних индикатора благостања, при чему се врше многа преиспитивања на ту тему (ibid.: 3). То је прилично изражено, рецимо, у случају општег задовољства животом. На пример, осим наведених, још неке од замерки које се често упућују на рачун прецизности мера задовољства животом су то да људи немају представу о томе колико су задовољни својим животом јер ни не размишљају довољно често о томе, или да кад размишљају евалуирају на начин какав би неко други евалуирао имајући у виду ситуацију у којој се овај налази, или по питању поузданости, на пример, да се на исто питање могу дати два различита одговора чак и у оквиру једног упитника, а нарочито након што прође дужи временски период, а да за то нема реалног основа (Veenhoven, 2015). То доводи у питање поменуто становиште да људи најбоље знају како се осећају, коју емоцију тренутно искушавају и коликим интензитетом⁴, па и колико су задовољни својим животом, итд. Како тврде Стиглиц (Stiglitz) и сарадници (Stiglitz et al., 2009: 43), посебна одлика задовољства животом је то што нема очигледан објективни пандан. Ови аутори проблеме у вези са проценама које се односе на задовољство животом деле у две групе – прву чине проблеми ве-

4 Чак и субјективне категорије као што су емоције се могу објективно мерити. О томе у: Rogers and Robinson (2014).

зани за упоредивост између појединаца, а другу проблеми везани за могућност ометања процењивања од стране спољних околности (ibid., 150).

Задовољство животом се, пак, већ неколико деценија мери, мање или више успешно, како у оквиру националних (нпр. *American Quality of Life Survey*, *Quality of Life in Britain Survey*, *The Russia Longitudinal Monitoring Survey*), тако и у оквиру интернационалних истраживања (нпр. *Gallup World Poll*, *Latinobarometro*, *European Vaules Survey*) широм света, како од стране појединачних аутора, тако и од стране различитих међународних организација, па чак и од стране оних које су до скоро неблагонаклоно гледале на овакве мере, а које су данас у мањини (према: Noll, 2013: 3). На пример, шведски *level of living* приступ или *OECD* систем социјалних индикатора, и даље не укључују субјективно благостање у концептуализацију благостања (према: Böhnke and Kohler, 2008: 7). Подаци добијани помоћу горе поменутих истраживања се све више користе у циљу праћења друштвеног благостања и (у складу са утилитаристичким начелима⁵) утицаја на њега.

Развојем истраживања друштвеног благостања аутори се углавном све више слажу око тога да објективни и субјективни индикатори нису међусобно искључиви, а како сваки од њих обухвата различите аспекте квалитета живота и ниједна врста индикатора сама по себи није потпуна – најпожељније је користити их комплементарно; при томе, поједини аутори чак сматрају озбиљном грешком наглашавати супериорност једних, а умањивати значај других (према: Slavuj, 2012: 84). Ово нарочито добија на тежини уколико стоји то да, без обзира на значајне разлике између ових типова индикатора, субјективни нису ништа мање валидни и поуздани него објективни (Noll, ibid.). О овоме ће даље бити више речи.

Појам и мерење задовољства животом

Задовољство животом се може одредити као когнитивна евалуација живота⁶ (Diener et al. 2002; Diener 2000; Veenhoven 2008): појединци конструишу стандард који сматрају прикладним за себе и пореде околности свог живота са тим стандардом (Pavot et al. 1991, према: OECD, ibid.: 30). Другим речима, задовољство животом одражава перципирану дистанцу од својих аспирација (Campbel et al., 1976, према: Bruni and Porta, 2007: xviii). Такође, битно је истаћи разлику између општег задовољства животом и задовољства посебним живот-

5 B. Diener, 2000; Diener and Seligman, 2004; Veenhoven and Kalmijn, 2005.

6 Когнитивна компонента евалуације живота, заједно са афективном компонентом, чини тзв. субјективно благостање (Diener, 2009; Diener et al., 2002).

ним доменима, као што су здравствено стање, животни стандард, породични живот, посао, или слободно време. Између домена најчешће постоји позитивна корелација, као и између њих и општег задовољства животом (нпр. Schimmack 2006d, према: Schimmack 2008: 101).⁷

Приликом мерења општег задовољства животом користи се велики број различитих *једноајтемских* и *вишеајтемских* скала. Од првих, ту су на пример, веома често коришћена Кентрилова лествица (Cantril, 1965, према: Sirgy, 2013: 19), која гласи: „Молим замислите лествицу са ступњевима који су нумерисани од 0 на дну до 10 на врху. Претпоставимо да врх лествице представља најбољи могући живот за вас, а дно лествице најгори могући живот за вас. На ком ступњу лествице осећате да се лично налазите у овом тренутку?“. Скале могу бити како једнополарне (од неутралног до потпуног задовољства или незадовољства), тако и биполарне (од потпуног незадовољства до потпуног задовољства). Од *вишеајтемских* скала, вероватно најчешће коришћена је *Satisfaction With Life Scale (SWLS)* (Diener et al., 1985), која је сачињена од следећих ставки: „Мој живот је близак мом идеалу“, „Услови мог живота су одлични“, „Задовољан сам својим животом“, „До сада сам остварио битне ствари које желим у животу“ и „Када бих живео поново свој живот, не бих променио скоро ништа“. Одговори се дају на седмостепеној скали где 1 значи „Уопште се не слажем“, а 7 „Потпуно се слажем“.^{8,9} Досадашња истраживања углавном указују да највећи проценат варијансе задовољства животом објашњавају квалитет здравља, првенствено менталног, задовољство социјалним односима, и то пре свега породичним, задовољство материјалним положајем, као и задовољство послом (Layard et al., 2013; ONS, 2011).

Валидност мера задовољства животом – преглед литературе

Валидност мере представља степен до којег она заиста мери оно што треба да мери (OECD, *ibid.*: 13). Може се одражавати на неколико начина, а најчешће

7 Постоје две теорије које се тичу односа укупног задовољства животом и његових посебних домена. Према bottom-up теорији, задовољство у оквиру посебних домена одређује укупно задовољство животом, док top-down теорија претпоставља обрнути смер утицаја – да укупно задовољство животом одређује задовољство различитим доменима (према: Headey, 2014).

8 Поједине мере, као што је Personal Wellbeing Index (International Wellbeing Group, 2006), садрже више ставки које се односе на различите животне домене, при чему се одговори на њих просто сабирају у укупан индекс задовољства животом. Међутим, такав приступ је у великој мери проблематичан јер појединци не перципирају све домене једнако битнима, а и постоји могућност изостанка из индекса њима битних домена (према: Pavot et al., 1991).

9 За остале најупотребљаваније форме питања в. Dolan et al., 2008.

помоћу конвергентне, дискриминативне, и предиктивне валидности.¹⁰ Конвергентна валидност мере подразумева да она конвергира са мерама са којима би према теорији требало да конвергира, дискриминативна се односи на разликовање од других мера од којих би према теорији требало да буде различита, а предиктивна валидност мере се одражава у могућности да се њоме предвиди оно што би према теорији било могуће предвидети (Trochim and Donnelly, 2006: 63–105). У литератури се могу пронаћи бројни докази у прилог сваке од ових врста валидности. Динер (Diener) (Diener, 2009) сматра да позитивна корелација између задовољства различитим животним доменима и укупног задовољства животом може бити доказ њихове конвергентне валидности. Исти тип валидности *SWLS* утврђен је и од стране ван Беунингенове (van Beuningen) (van Beuningen, 2012), између осталих. Даље, Лукас (Lucas) и сарадници (Lucas et al., 1996) су открили да је задовољство животом дискриминативно у односу на нивое позитивног и негативног афекта, оптимизма и самопоштовања, а Зу (Zou) и сарадници (Zou et al., 2012, према: Diener et al., 2013: 10) су такође открили дискриминативност задовољства животом у односу на баланс афеката.¹¹

У односу на конвергентну и дискриминативну, предиктивна валидност задовољства животом се до сада испитивала знатно више, и постоје бројни докази који иду у прилог како томе да мере задовољства животом имају задовољавајући ниво предиктивне валидности, тако и томе да друге варијабле добро предвиђају задовољство животом. На пример, посматрано на нивоу група земаља, утврђено је да је задовољство животом позитивно повезано са нивоом економског развоја (Stevenson and Wolfers, 2013; Sacks et al. 2010; 2012; Bonini, 2008; Diener and Diener, 2009)¹², са индексом људског развоја и свим његовим компонентама (Abdallah et al., 2008), затим, са степеном једнакости и људских права (Diener et al., 2009), политичком слободом и владавином права (Veenhoven, 2005), као и то да је негативно повезано са перципираним нивоом корупције (Oishi and Roth, 2009). Просечан расположиви доходак домаћинства је такође повезан са просечним задовољством животом (Diener et al., 2013). Ту су и поверење у друге припаднике заједнице (Helliwell and Putnam, 2005), па и број сунчаних сати на годишњем нивоу (Oswald and Wu, 2009).

10 Овде спада и факт тип валидности, који се одражава, на пример, у томе колико лако испитаници разумеју питања, колико брзо одговарају на њих, да ли их питања узнемиравају, колика је учесталост одбијања да се одговора на њих или утицај на учесталост одбијања да се одговори на друга питања итд. У досадашњим истраживањима углавном је показано да мере општег задовољства животом, али и задовољством различитим животним доменима у великој мери задовољавају критеријуме овог типа валидности (према: OECD, 2013: 47–48).

11 Детаљније у вези са овим односом у: Busseri and Sadava, 2011.

12 О проблемима у вези са овом повезаношћу у: Easterlin and Sawangfa, 2010; Easterlin, 2013; Proto and Rustichini, 2013.

На индивидуалном нивоу такође постоји велики и експоненцијално растући број студија о повезаности задовољства животом са другим објективним индикаторима, како социјалних, тако економских и психолошких. На пример, многе студије су указале на позитивну повезаност између нивоа прихода и задовољства животом, како крос-секционо (Kahneman et al. 2006), тако и временски (Stevenson and Wolfers, 2008; Veenhoven, 1994; Veenhoven and Hagerty, 2006).¹³ Незапосленост такође има веома великог негативног ефекта на задовољство животом (Helliwell, 2003), чак и када се контролишу приходи (Boarini et al., 2012) и можда чак и у већој мери него сами приходи (Di Tella et al., 2003). Према Лелкешовој (Lelkes) (Lelkes, 2006), незапослени појединци имају 19% мању вероватноћу да ће бити веома задовољни својим животом него запослени. Даље, здравствено стање се неретко показује као најбитнија детерминанта задовољства животом (Diener and Seligman, 2004). Такође, као значајни предиктори задовољства животом показују се и ниво образовања (Spring, 2012), социјални капитал (Helliwell, 2006) и односи са људима из блиске околине (Pichler, 2006), осећај поверења у друге припаднике заједнице (Helliwell and Putnam, 2004; Bjørnsgov, 2003, према: Bjørnsgov, 2007: 1), имање деце (Haller and Hadler, 2006), осећај сигурности (Tetaz, 2014), као и црте личности, и то првенствено неуротицизам и екстраверзија (према: Schimmack et al., 2004) итд.

Поузданост мера задовољства животом – преглед литературе

Поузданост мере се односи на степен до којег она у истим околностима пружа конзистентне резултате (Trochim and Donnelly, *ibid.*). При томе, уколико резултати нису конзистентни, веома је битно разликовати грешку мерења од стварних промена као узрока неконзистентности.¹⁴ Поузданост друштвених индикатора се најчешће изражава у *тест-ретест* слагању и унутрашњој конзистентности. Прва се односи на то да ли исти тестови на истом узорку дају конзистентне резултате у различитим временским одредницама. Степен истоветности резултата је, разумљиво, веома завистан од количине времена која протек-

13 Шимак (Schimmack) (Schimmack, 2006а, према: Schimmack, 2008: 105) је открио веома велики ефекат прихода на задовољство животом у случају Србије. Детаљније о детерминантама задовољством у Србији у: Mentus, 2016; Vasić i dr., 2011.

14 Ту је и *inter-rater* или *inter-observer* поузданост, која се односи на степен до којег различити појединци конзистентно процењују исти феномен. На пример, често се испитује да ли се нечија процена задовољства својим животом поклапа са тиме како ће други блиски људи (чланови породице, блиски пријатељи) да процене задовољство животом истог појединца или да ли је нечије понашање, или чак биофизичко стање, у складу са оценом задовољства животом. Процене од стране чланова породице и блиских особа често јако корелирају са самопроценама, као и процене од стране анкетара (према: Pavot and Diener, 1993; Schneider and Schimmack, 2014).

не између тестирања. Према подацима које наводи Организација за економску сарадњу и развој (OECD, *ibid*: 47), *тест-ретест* корелације за *једноајтемске* евалуације обично износе између 0.5 и 0.7 за временски период од једног дана до две недеље, и око 0.67 за период од годину дана и 0.65 за период од две године; на нивоу земаља, Кентрилова лествица има стабилност од чак 0.93 током једне године и 0.91 током четири године; најзад, корелације *мултиајтемских* евалуација обично износе између 0.83 и 0.84 за период од две недеље до једног месеца између тестирања, 0.64 за два месеца и 0.54 за период од четири године.

Друго, унутрашња конзистентност представља степен до којег се различите ставке на укупној скали или мери међусобно слажу. Постоји неколико начина утврђивања унутрашње конзистенности, при чему је вероватно најчешће употребљивани поступак рачунања Кронбахове алфе (*Cronbach alpha*)¹⁵, тако што се све ставке унутар скале насумице поделе у две групе и између њих израчуна корелација; она представља резултат тзв. *split-half* теста (који је такође једна од мера унутрашње конзистенности); Кронбахова алфа представља просечну вредност свих могућих *split-half* тестова. При томе, њена вредност испод 0.5 сматра се неприхватљивом, између 0.5 и 0.6 слабом, између 0.6 и 0.7 упитном, између 0.7 и 0.8 прихватљивом, између 0.8 и 0.9 добром, и преко 0.9 одличном (Westland, 2015: 92).

Досадашња истраживања показују да испитаници на ставке о задовољству животом одговарају на конзистентан начин. На пример *SWLS* обично одликује висока вредност Кронбахове алфе, преко .80 (Diener et al., 1985; von Beuningen, 2012), па чак и преко .90 (Eid and Diener, 2004). Овухватна анализа шездесет различитих истраживања је указала на просечну вредност Кронбахове алфе *SWLS* од 0.78 (Vassar, 2008).

Валидност мера задовољства животом – преиспитивање

Конвергентна и дискриминативна валидност мера задовољства животом је испитана помоћу података из *Survey of Midlife Development in Japan*¹⁶. Ово истраживање је, у периоду од априла до септембра 2008. спроведено над 1027 становника Токија, старости између 30 и 79 година. Подаци одавде су погодни због могућности тестирања *вишеајтемских* скала задовољства животом, пре свега, како је већ поменуто, веома широко заступљене *SWLS*. Овде ће бити испитана њена конвергентна и дискриминативна валидност у односу на три

15 Ова мера је можда најпрецизнија мера унутрашње конзистентности (према: OECD, *ibid*.: 55).

16 <http://www.icpsr.umich.edu/icpsrweb/NACDA/studies/30822>

слична индикатора благостања, а то су владање окружењем, (које се састоји из ставки: „Уопште, осећам да сам одговоран за ситуацију у којој живим”, „Захтеви свакодневног живота ме често преоптерећују” (P) и „Прилично сам добар у сналажењу са многим одговорностима свог свакодневног живота”), лични раст (који се састоји из ставки: „Мислим да је важно имати нова искуства која доводе у питање то како се мисли о себи и свету”, „За мене, живот је континуирани процес учења, мењања, и раста”, „Одавно сам одустао од покушавања да изведем велика побољшања или промене у свом животу” (P), и најзад, захвалност (која се састоји из ставки: „Захвалан сам што сам рођен”, „Ценим живот, јер је пун лепих тренутака”, „Осећам се захвално што сам жив”, „Само моје постојање овде и сада, има сврху”, и „Други људи ме могу усрећити”). Да би се скале показале конвергентно валидне, потребно је да просечна факторска пуњења буду вредности преко 0.7, као и да просек екстрахованих варијанси буде преко 0.5 (Ku and Hsieh, 2015: 95), а да би биле дискриминативно валидне, просечна екстрахована варијанса за сваку групу ставки треба да буде већа од квадрата корелације између тих група (Farrel and Rudd, 2009: 5).

Као што показују табеле 1, 2, и 3, подаци указују да скала задовољства животом задовољава задате критеријуме конвергентне и дискриминативне валидности у сва три случаја. Пошто су просечна факторска пуњења на скали вредности 0.83, затим 0.82 и 0.82 (што је веће од 0.7), а просеци екстрахованих варијанси 0.69, затим 0.68 и 0.67 (што је веће од 0.5), а квадрати корелација између ових скала 0.15, затим 0.04 и 0.23 (што је мање од вредности просека екстрахованих варијанси), значи да је *SWLS* испунила задате критеријуме валидности.

У циљу преиспитивања предиктивне валидности задовољства животом, вршене су корелационе анализе на нивоу земаља, односно регресиона анализа и анализа варијансе на нивоу појединаца. На нивоу земаља, испитани су јачина и статистичка значајност корелација између, са једне стране, просечног општег задовољства животом и, са друге стране, објективних показатеља благостања, у које спадају стопа запослености, расположиви доходак домаћинстава по глави становника, висина улагања у здравствени систем по глави становника и индекс перцепције корупције. Подаци о општем задовољству животом потичу из шестог таласа *European Social Survey (ESS)*¹⁷, који је спроведен 2012. године над 54.673 испитаника из 27 европских земаља и Израела. Подаци о општем задовољству животом су добијани на основу *једноајтемског* питања које гласи: „Узимајући све у обзир, колико сте задовољни својим животом у последње време?”, на које испитаници одговарају помоћу једанаестостепене скале, где 0 означава „веома незадовољни”, а 10 „веома задовољни”. Са друге стране, подаци о

17 http://www.europeansocialsurvey.org/download.html?file=ESS6e02_3&y=2012

објективним индикаторима потичу од OECD, који обухватају многе објективне индикаторе друштвеног благостања у развијеним земљама, осим података о индексу перцепције корупције који потичу од *Transparency International*. И једна и друга група података потиче из 2012. године. У свакој корелационој анализи једну варијаблу чине просечне вредности општег задовољства животом унутар сваке земље, а другу вредности објективних показатеља, који међутим, нису сви доступни за све земље из шестог таласа *ESS*.

Графикони 1–4 показују позитивне повезаности ових варијабли – веома су високе и статистички значајне повезаности између општег задовољства животом и стопе запослености ($r=.788$, $p<.001$), просечног расположивог дохотка домаћинстава ($r=.769$, $p<.001$), просечне висине улагања у здравствени систем ($r=.770$, $p<.001$) и индекса перцепције корупције (који је већи што је перцепција корупције мања) ($r=.860$, $p<.001$).

Осим наведених, испитан је и могући утицај политичке нестабилности на задовољство животом. У том циљу, коришћени су подаци из шестог таласа *World Values Survey (WVS)*^{18, 19}, спровођеног у периоду 2010–2014. Помоћу њих се, на пример, може видети разлика у задовољству животом становништва у политички нестабилном Египту (2012) и прилично сиромашнијем²⁰, али политички стабилном, Узбекистану (2011) (графикон 5). Испитиване повезаности на нивоу земаља указују на задовољавајући степен предиктивне валидности (*једноајтемске*) мере задовољства животом.

На индивидуалном нивоу, вршена је регресиона анализа у циљу предвиђања нивоа општег задовољства животом као критеријума преко скупа детерминанти такође субјективног карактера. У том циљу, коришћени су подаци из трећег таласа *European Quality of Life Survey (EQLS)*²¹, спроведеног 2011–2012. године, над 43.636 испитаника из 27 земаља тадашњих чланица ЕУ и још 6 европских земаља. Испитивани предиктори су субјективно ментално благостање, мерено *WHO-5* скалом менталног благостања, субјективни квалитет физичког здравља, задовољство животним стандардом, задовољство послом, задовољство породичним животом и задовољство друштвеним животом. Као мера задовољства животом, овде је коришћена *једноајтемска* скала општег задовољства животом („Кад све узмете у обзир, у којој мери сте задовољни својим животом данас? Молим Вас да то оцените на скали од 1 до 10, где 1 значи врло незадовољан/

18 Мерење задовољства животом у WVS се врши помоћу десетостепене скале.

19 <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp>

20 Према подацима Светске Банке, Египат је 2012. имао просечан БДП у износу од 3.256 америчка долара, а Узбекистан у износу од 1.719 америчка долара.

21 <https://discover.ukdataservice.ac.uk/catalogue/?sn=7316&type=Data%20catalogue>

незадовољна, а 10 врло задовољан/задовољна”). Затим, *WHO-5* скала састоји се од питања „Како сте се осећали током претходне две недеље”, и ставки „Осећао сам се весело и добре воље”, „Осећао сам се смирено и опуштено”, „Осећао сам се активно и енергично”, „Будио сам се осећајући се свеже и одморно”, и „Мој свакодневни живот био је испуњен стварима које ме интересују”. Одговори су се давали на шестостепеној скали, где је 0 означавало „Нимало”, а 5 „Све време”. Субјективно здравствено стање се мерило помоћу питања: „Уопштено говорећи, да ли бисте за своје здравље рекли да је...” при чему се одговарало на петостепеној скали, где је 1 означавало „Врло добро”, а 5 „Врло лоше”. Задовољство животним доменима се мерило на исти начин као и опште задовољство животом. Резултати указују на статистичку значајност модела ($R=.616$, $R^2=.380$, $p<.001$), као и на то да су најзначајнији предиктори општег задовољства животом у 33 европске земље задовољство животним стандардом ($\beta=.356$, $p<.001$), субјективно ментално благостање ($\beta=.150$, $p<.001$) и задовољство породичним животом ($\beta=.116$, $p<.001$), што је у складу са већ постојећим налазима.

Најзад, предиктивна валидност на индивидуалном нивоу испитана је и анализом варијансе, при чему су поједини објективни индикатори употребљени као фактор општег задовољства животом, а то су радни статус, брачни статус и ниво образовања. За ову потребу су такође коришћени подаци из трећег таласа *EQLS*. Резултати указују на то да задовољство животом у великој мери варира у зависности од радног статуса – најнезадовољнији животом су и незапослени током дванаест месеци или дуже (5,66) и неспособни за рад (5,82), од њих се статистички разликују пензионисани (6,99), а од ових запослени (7,24) и студенти, који су у просеку најзадовољнији својим животом (7,48). Даље, особе које су у браку или живе са партнером су значајно задовољније животом (7,17), него оне које су саме или разведене и не живе са партнером (6,56). Најзад, ниво образовања позитивно утиче на задовољство животом – они са основним образовањем или испод имају у просеку најмањи ниво задовољства животом (6,13), они са средњим статистички значајно виши (6,90), и они са високим образовањем највиши ниво задовољства животом (7,46). Дакле, анализе варијансе такође указују на задовољавајући ниво предиктивне валидности *једноајтемског* индикатора задовољства животом.

Из наведеног следи закључак да најзаступљеније мере задовољства животом одликује значајна предиктивна валидност, било да су у питању *једноајтемске* или *вишеајтемске* мере, и било да се посматра на индивидуалном нивоу или на нивоу земаља.

Поузданост мера задовољства животом – преиспитивање

Као што је било истакнуто, преиспитивање поузданости мера задовољства животом вршено је помоћу *тест-ретест* слагања и унутрашње конзистентности. Утврђивање *тест-ретест* слагања вршено је над *једноајтемском* скалом задовољства животом и то на нивоу земаља – праћено је да ли се понављаним мерењима добијају приближно истоветни нивои задовољства животом. То се може постићи корелационом анализом (која би открила да ли је кроз време приближно истоветно рангирање земаља према просечном задовољству животом њихових популација) и *t*-тестовима упарених узорака (који би открили да ли на нивоу свих земаља скупа постоје значајне разлике нивоа задовољства животом у тренутку А у односу на тренутак Б). Прва техника би такође могла открити и да ли заиста са дужим временским периодима опада конзистентност резултата. Коришћени су подаци из првих шест таласа *ESS* из, редом, 2002., 2004., 2006., 2008., 2010. и 2012. године. Укупно шеснаест европских земаља је учествовало у свих шест таласа и оне су укључене у анализу. Варијабле, као што је било у случају предиктивне валидности, чине просечне вредности генералног задовољства животом за сваку од земаља и за сваки талас истраживања. Посматрани су, дакле, на нивоу свих земаља скупа, са једне стране, јачина и значајност корелација између ових вредности посматрано по различитим годинама и, са друге стране, статистичка значајност промена општег задовољства животом.

Пре поменутих анализа, било је потребно утврдити, првенствено с обзиром на релативно мали број земаља у узорку, да ли су испитиване варијабле нормално дистрибуиране, што би оправдало коришћење параметарских техника обраде података, у овом случају Пирсоновог коефицијента крелације и *t*-тестова упарених узорака. У том циљу, извршен је Шапиро-Вилков тест нормалности. Табела 4 приказује резултате овог теста. Одатле се види да су све испитиване варијабле заиста нормално распоређене ($p > .05$).

У табели 5 дате су међусобне корелације просечних задовољстава животом у шеснаест земаља према годинама – подаци указују на веома високе и статистички значајне корелације између нивоа задовољства животом током различитих периода. Осим тога приметно је и да са пролазом више времена корелације углавном слабе. Генерално, пак, може се закључити да је рангирање просечног задовољства животом по земљама приближно константно кроз време.

Из табеле 6 се виде вредности статистичких значајности *t*-тестова, које упућују на закључак да се опште задовољство животом на нивоу 16 анализираних земаља скупа не мења статистички значајно кроз време ($p > .05$). Ови резултати, заједно са претходним, указују на задовољавајући ниво *тест-ретест* слагања коришћеног индикатора задовољства животом.

Тестирање унутрашње конзистентности је вршено на примеру *SWLS*. Овде су поново коришћени подаци из *MIDJA*, због нужности употребе *вишеајтемске* скале. Израчуната је Кронбахова алфа за пет ставки из *SWLS*, као и вредности алфе у случају изостављања по једне од ставки. Резултати указују да *SWLS* одликује веома висок степен унутрашње конзистентности ($\alpha=.888$), као и да би, што се види из табеле 7, када би се избацила пета ставка („Када бих живео поново свој живот, не бих променио скоро ништа”) степен унутрашње конзистентности био још јачи ($\alpha=.919$), из чега следи да она у просеку најмање корелира са осталим ставкама (јачина *ajtem-total* корелације је .487).

Закључак

Још од почетка 70-их година прошлог века, када су Кемпбел и Конверс изrekli да није довољно да се само објективним индикаторима прате и надгледају друштвене промене, већ да је једнако битно да се одреди смисао који људи придају тим променама (чиме су поставили темеље, са једне стране емпиријским истраживања квалитета живота помоћу иновативних информација о перцепцијама људи и одређивању њихових услова живота, и са друге стране концептуалним и методолошким испитивањима субјективних индикатора и њиховог мерења) (према: Noll, 2013: 2–3) изражена је сумња у прецизност субјективних индикатора, и самим тим, оправданост њихове употребе у социолошким истраживањима. У овом раду су, између осталог, проверавани неки од досадашњих налаза у вези са валидношћу и поузданошћу мера задовољства животом, помоћу до сад некоришћених података у ту сврху. Подаци су указали на задовољавајући ниво како конвергентне, дискриминативне, и предиктивне валидности, тако и *тест-ретест* слагања и унутрашње конзистентности испитиваних мера, како у случају *једноајтемских*, тако и у случају *вишеајтемских* скала, и како на индивидуалном, тако и на нивоу група земаља. Тиме рад доприноси већ у великој мери постојећем слагању у вези са прецизношћу субјективних индикатора благостања, чиме се донекле оправдава њихово коришћење у социолошким истраживањима. Осим тога, резултати указују и на јаку повезаност између субјективних и објективних индикатора благостања. Међутим, ни субјективне ни објективне мере у друштвеним истраживањима никада не могу остварити потпуну прецизност, мада, истраживачи их могу користити комплементарно. У којим случајевима је која врста индикатора прикладнија, остаје да се додатно истражи.

ДОДАТАК

	Фактор 1	Фактор 2
Мој живот је близак мом идеалу	0.914	
Услови мог живота су одлични	0.895	
Задовољан сам својим животом	0.882	
До сада сам остварио битне ствари које желим у животу	0.811	
Када бих живео поново свој живот, не бих променио скоро ништа	0.642	
Уопште, осећам да сам одговоран за ситуацију у којој живим		0.896
Захтеви свакодневног живота ме често преоптерећују		0.329
Прилично сам добар у сналажењу са многим одговорностима мог свакодневног живота		0.768

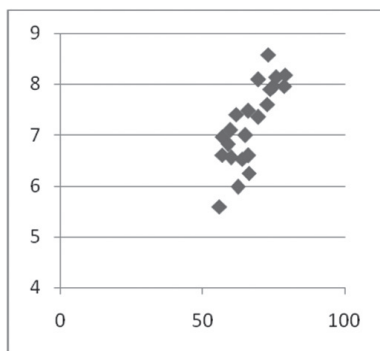
**Табела 1: Факторска структура задовољства животом и владања
окужењем**

	Фактор 1	Фактор 2
Мој живот је близак мом идеалу	0.887	
Услови мог живота су одлични	0.873	
Задовољан сам својим животом	0.871	
До сада сам остварио битне ствари које желим у животу	0.790	
Када бих живео поново свој живот, не бих променио скоро ништа	0.707	
Мислим да је важно имати нова искуства која доведе у питање то како се мисли о себи и свету		0.772
За мене, живот је континуирани процес учења, мењања, и раста		0.770
Одавно сам одустао од покушавања да изведем велика побољшања или промене у свом животу		0.642

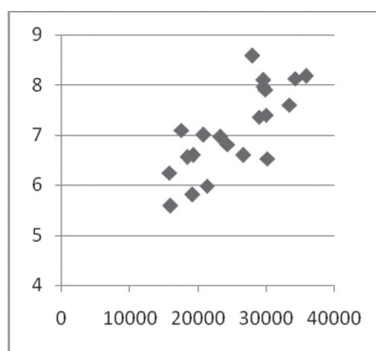
Табела 2: Факторска структура задовољства животом и личног раста

	Фактор 1	Фактор 2
Мој живот је близак мом идеалу	0.708	
Услови мог живота су одлични	0.925	
Задовољан сам својим животом	0.916	
До сада сам остварио битне ствари које желим у животу	0.833	
Када бих живео поново свој живот, не бих променио скоро ништа	0.712	
Осећам се захвално што сам жив		0.901
Захвалан сам што сам рођен		0.734
Ценим живот, јер је пун лепих тренутака		0.377
Други људи ме могу усрећити		0.449
Само моје постојање овде и сада, има сврху		0.757

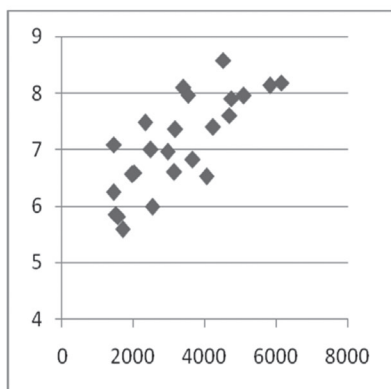
Табела 3: Факторска структура задовољства животом и захвалности

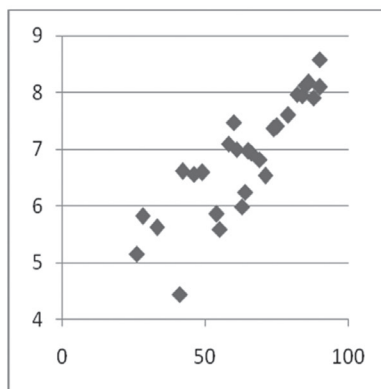
Графикон 1: корелација између просечног задовољства животом и стопе запослености

Графикон 2: корелација између просечног задовољства животом и просечног расположивог дохода домаћинстава

Графикон 3: корелација између просечног задовољства животом и висине улагања у здравствени систем

Графикон 4: корелација између просечног задовољства животом и индекса перцепције корупције

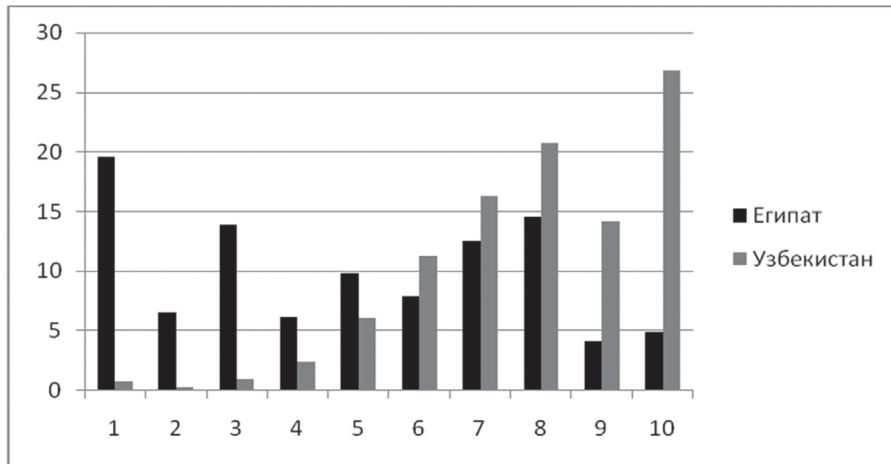

График 5: Проценти становништва према нивоу задовољства животом у Египту (2012.) и Узбекистану (2011.)

	p.
2002	.171
2004	.352
2006	.716
2008	.118
2010	.528
2012	.170

Табела 4: Статистичке значајности Шапиро-Вилкових тестова нормалности дистрибуције просечних нивоа задовољства животом

	2002	2004	2006	2008	2010	2012
2002	1					
2004	.959**	1				
2006	.934**	.975**	1			
2008	.893**	.911**	.959**	1		
2010	.803**	.833**	.888**	.936**	1	
2012	.811**	.839**	.890**	.955**	.966**	1

Табела 5: Међусобне корелације просечних задовољстава животом у 16 земаља према годинама

	2002	2004	2006	2008	2010	2012
2002	-					
2004	.883	-				
2006	.555	.805	-			
2008	.697	.968	.957	-		
2010	.577	.829	.684	.763	-	
2012	.600	.250	.596	.510	.589	-

Табела 6: Статистичке значајности *t*-тестова упарених узорака просечних задовољстава животом у 16 земаља према годинама

	<i>Ajtem-total</i> корелација	α без ставке
Мој живот је близак мом идеалу	.824	.842
Услови мог живота су одлични	.828	.841
Задовољан сам својим животом	.811	.844
До сада сам остварио битне ствари које желим у животу	.720	.866
Када бих живео поново свој живот, не бих променио скоро ништа	.497	.919

Табела 7: *Ajtem-total* корелације и вредности Кронбахове алфе у случају изостављања ставки из SWLS

ЛИТЕРАТУРА

- Abdallah, S., Thompson, S., and Marks, N. (2008). Estimating worldwide life satisfaction. *Ecological Economics*, 65 (1): 35–47.
- Andrews, F. M., and Withey, S. B. (1974). Developing measures of perceived life quality: Results from several national surveys. *Social Indicators Research*, 1 (1): 1–26.
- Balaev, M. (2008). International Trade Ties and Democracy in the Post-Soviet World-system (Doctoral dissertation), Presented to the Department of Sociology and the Graduate School of the University of Oregon.
- Becker, R. A., Denby, L., McGill, R., and Wilks, A. R. (1987). Analysis of Data from the Places Rated Almanac. *The American Statistician*, e (3): 169–186.
- Bjørnskov, C. (2007). Determinants of generalized trust: A cross-country comparison. *Public Choice*, e (1–2): 1–21.
- Boarini, R., Comola, M., Smith, C., Manchin, R. and de Keuenaer, F. (2012). What Makes for a Better Life?: The Determinants of Subjective Well-Being in OECD Countries – Evidence from the Gallup World Poll, OECD Statistics Working Papers, No. 2012/03.
- Böhnke, P. and Kohler, U. (2008). Well-being and inequality, Research Unit: Inequality and Social Integration, Social Science Research Center Berlin (WZB) Discussion Papers, No. SP I 2008–201.
- Bonini, A. N. (2008). Cross-National Variation in Individual Life Satisfaction: Effects of National Wealth, Human Development, and Environmental Conditions. *Social Indicators Research*, e (2): 223–236.
- Bruni L. and Porta P. (2007). Introduction. In: L. Bruni and P. Porta (eds.), *Handbook on the Economics of Happiness*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Busseri, M. A., and Sadava, S. W. (2010). A Review of the Tripartite Structure of Subjective Well-Being: Implications for Conceptualization, Operationalization, Analysis, and Synthesis. *Personality and Social Psychology Review*, e (3): 290–314.
- Campbell, A., Converse, P. E., and Rodgers, W. L. (1976). *The quality of American life: Perceptions, evaluations, and satisfactions*. New York: Russell Sage Foundation.
- Cantril, H. (1965). *The pattern of human concerns*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Christianson S.-A. and Safer M. A. (1996). Emotional events and emotions in autobiographical memories. In: Rubin, D. C. (ed.) *Remembering our past: Studies in autobiographical memory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Di Tella, R. D., Macculloch, R. J., and Oswald, A. J. (2003). The Macroeconomics of Happiness. *Review of Economics and Statistics*, e (4): 809–827.
- Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, e (1): 34–43.
- Diener, E. (2009). Assessing SWB: Progress and Opportunities. In: E. Diener, (ed.), *Assessing Well-Being: The Collected Works of Ed Diener*. New York: Springer.
- Diener, E., and Diener, M. (2009). Cross-Cultural Correlates of Life Satisfaction and Self-Esteem. *Social Indicators Research Series Culture and Well-Being*, 71–91.

- Diener, E., and Seligman, M. E. (2004). Beyond Money: Toward an Economy of Well-Being. *Psychological Science in the Public Interest*, 5 (1): 1–31.
- Diener, E., and Suh, E. (1997). Measuring quality of life: Economic, social, and subjective indicators. *Social Indicators Research* 40 (1): 189–216.
- Diener, E., Diener, M., and Diener, C. (2009). Factors Predicting the Subjective Well-Being of Nations. *Social Indicators Research Series Culture and Well-Being*, 43–70.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., and Griffin, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, e (1): 71–75.
- Diener, E., Inglehart, R., and Tay, L. (2013). Theory and Validity of Life Satisfaction Scales. *Social Indicators Research*, e (3): 497–527.
- Diener, E., Oishi, S. and Lucas, R. (2002). Subjective Well-Being: The Science of Happiness and Life Satisfaction. In: C. Snyder, and S. Lopez, (eds.), *Handbook of Positive Psychology*. Oxford: Oxford University Press.
- Diener, E., Tay, L., and Oishi, S. (2013). Rising income and the subjective well-being of nations. *Journal of Personality and Social Psychology*, e (2): 267–276.
- Dolan, P., Peasgood, T., and White, M. (2008). Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. *Journal of Economic Psychology*, e (1): 94–122.
- Easterlin, R. A., and Sawangfa, O. (2010). Happiness and Economic Growth: Does the Cross Section Predict Time Trends? Evidence from Developing Countries. *International Differences in Well-Being*, 166–216.
- Easterlin, R. A. (2013). Happiness and economic growth: The evidence, Discussion Paper Series, Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, No. 7187.
- Farrell, A. M., and Rudd, J. M. (2009). *Factor Analysis and Discriminant Validity: A Brief Review of Some Practical Issues*. Paper presented at the Australian and New Zealand Marketing Academy (ANZMAC).
- Haller, M., and Hadler, M. (2006). How Social Relations and Structures can Produce Happiness and Unhappiness: An International Comparative Analysis. *Social Indicators Research*, e (2): 169–216.
- Hayhurst, K. P., Massie, J. A., Dunn, G., Lewis, S. W., and Drake, R. J. (2014). Validity of subjective versus objective quality of life assessment in people with schizophrenia. *BMC Psychiatry*, e (1).
- Headey, B. (2014). Bottom-Up Versus Top-Down Theories of Life Satisfaction. *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*, 423–426.
- Helliwell, J. F. (2003). How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being. *Economic Modelling*, e (2): 331–360.
- Helliwell, J. F. (2006). Well-Being, Social Capital and Public Policy: What's New? *The Economic Journal*, 116 (510): C34–C45.
- Helliwell, J. F., and Putnam, R. D. (2005). The social context of well-being. In F. A., Huppert, N. Baylis, and B. Keverne: *The Science of Well-Being*. Oxford: Oxford University Press, pp. 434–459.

- International Wellbeing Group (2006). *Personal Well-being Index Manual*. Melbourne: Deakin University.
- Kahneman, D. (2006). Would You Be Happier If You Were Richer? A Focusing Illusion. *Science* 313 (5782): 1908–1910.
- Ku, W-T, Hsieh P-J. (2015). Taiwanese Middle-Aged and Elderly Patients' Acceptance and Resistance Toward the Health Cloud. In: J. Zhou and G. Salvendy, *Human aspects of IT for the aged population: First international conference, ITAP 2015, held as part of HCI International 2015, Los Angeles, CA, USA, August 2–7, 2015; proceedings*. Cham: Springer.
- Layard, R., Chisholm, D., Patel, V. and Saxena, S. (2013). Mental Illness and Unhappiness. IZA Discussion Papers, No. 7620.
- Lelkes, O. (2006). Knowing What is Good for You. Empirical Analysis of Personal Preferences and the 'Objective Good' *SSRN Electronic Journal SSRN Journal*.
- Levine, D. and Rizvi, S. (2005). *Poverty, work, and freedom: Political economy and the moral order*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lucas, R. E., Diener, E., and Suh, E. (1996). Discriminant validity of well-being measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71 (3): 616–628.
- Mentus, V. (2016). Determinante zadovoljstva životom u Srbiji. U: Lj. Lazarević, S. Marković, D. Pavlović Babić, O. Tošković, i O. Marković Rosić, (ur.) *Empirijska istraživanja u psihologiji*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, str. 100-104.
- Noll, H.-H. (2004). Social Indicators and Quality of Life Research: Background, Achievements and Current Trends. In: N. Genov (ed.) *Advances in Sociological Knowledge Over Half a Century*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, pp. 151–181.
- Noll, H.-H. (2013). Subjective Social Indicators: Benefits and Limitations for Policy Making—An Introduction to this Special Issue. *Social Indicators Research*, 114 (1): 1–11.
- OECD (2013). *OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-Being*. Paris: OECD Publishing.
- Oishi, S., and Roth, D. P. (2009). The role of self-reports in culture and personality research: It is too early to give up on self-reports. *Journal of Research in Personality*, 43 (1): 107–109.
- Oishi, S., Diener, E., Lucas, R. E., and Suh, E. M. (2009). Cross-Cultural Variations in Predictors of Life Satisfaction: Perspectives from Needs and Values. *Social Indicators Research Series Culture and Well-Being*, 109–127.
- ONS (2011). *Measuring what matters: National statistician's reflections on the national debate on measuring national well-being*. Newport: Office for National Statistics.
- Oswald, A. J., and Wu, S. (2009). Objective Confirmation of Subjective Measures of Human Well-Being: Evidence from the U.S.A. *Science*, 325 (5965): 576–579.
- Pavot, W., and Diener, E. (1993). Review of the Satisfaction With Life Scale. *Psychological Assessment*, 5 (2): 164-172.
- Pavot, W., Diener, E., Colvin, C. R., and Sandvik, E. (1991). Further Validation of the Satisfaction With Life Scale: Evidence for the Cross-Method Convergence of Well-Being Measures. *Journal of Personality Assessment*, 57 (1): 149-161.
- Pichler, F. (2006). Subjective Quality of Life of Young Europeans. Feeling Happy but who Knows why? *Social Indicators Research*, 75 (3): 419–444.

- Podsakoff, P. M., Mackenzie, S. B., Lee, J., and Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology*, e (5): 879-903.
- Proto, E. and Rustichini, A. (2013). A Reassessment of the Relationship between GDP and Life Satisfaction. *PLoS ONE*, e (11): e79358.
- Rogers K. and Robinson D. (2014). Measuring Affect and Emotions. In: J. Stets and J. Turner (eds.) *Handbook of the Sociology of Emotions, volume II*. New York: Springer.
- Sacks, D. W., Stevenson, B., and Wolfers, J. (2012). The new stylized facts about income and subjective well-being. *Emotion*, e (6): 1181–1187.
- Sacks, D., Stevenson, B., and Wolfers, J. (2010). Subjective Well-being Income, Economic Development and Growth, CESifo Working Paper, No. 3206
- Schimmack, U. (2008). The Structure of SWB. In M. Eid, and R. J. Larsen (eds.), *The Science of SWB*. New York: The Guilford Press.
- Schimmack, U., Oishi, S., Furr, R. M., and Funder, D. C. (2004). Personality and Life Satisfaction: A Facet-Level Analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, e (8): 1062–1075.
- Schneider, L., and Schimmack, U. (2014). Self-Informant Agreement in Well-Being Ratings. *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*, 5778–5780.
- Shackman, G., Liu, Y. L., and Wang, X. (2005). *Measuring quality of life using free and public domain data*. *Social Research Update*. Department of Sociology University of Surrey.
- Sirgy, M. J. (2002). *The psychology of quality of life*. Dordrecht: Kluwer Academic.
- Slavuj, L. (2012). Objektivni i subjektivni pokazatelji u istraživanju koncepta kvalitete života. *Geoadria*, XVII, 73–92.
- Spring, J. H. (2012). *Corporatism, social control, and cultural domination in education: From the radical right to globalization: The selected works of Joel Spring*. New York, NY: Routledge.
- Stevenson, B., and Wolfers, J. (2008). Economic growth and subjective wellbeing: Reassessing the Easterlin paradox. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2998 (Spring), 1–87.
- Stevenson, B. and Wolfers, J. (2013) *Subjective Well-Being and Income Is There Any Evidence of Satiation?*, Discussion Paper no. 7353, Bonn: Institute for the Study of Labor.
- Stiglitz, J., Sen, A. and Fitoussi, J. (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.
- Tetaz, M. (2014). Life satisfaction, neighborhood quality of life and crime. Center for Business Research Working paper.
- Trochim, W., and Donnelly, J. P. (2006). *The research methods knowledge base*. Mason, OH: Atomic Dog Publishing.
- van Beuningen, J. (2012). *The satisfaction with life scale examining construct validity*. *Discussion paper* (2012209). The Hague: Statistics Netherlands.
- Vasić, A., Šarčević, D., i Trogrlić, A. (2011). Zadovoljstvo životom u Srbiji. *Primenjena psihologija*, 4, 151–177.

- Vassar, M. (2007). A note on the score reliability for the Satisfaction With Life Scale: An RG study. *Social Indicators Research*, e (1): 47–57.
- Veenhoven, R. (1994). Is happiness a trait? *Social Indicators Research*, 32 (2): 101–160.
- Veenhoven, R. (2005). Apparent Quality-of-Life in Nations: How Long and Happy People Live. *Social Indicators Research*, e (1–3): 61–86.
- Veenhoven, R. (2008). Sociological Theories of Subjective Well-Being. In: M. Eid, and R. J. Larsen, (eds.), *The Science of Subjective Well-Being: a Tribute to Ed Diener*. New York: Guilford.
- Veenhoven, R. (2015). The Overall Satisfaction with Life: Subjective Approaches (1). *Global Handbook of Quality of Life*, 207–238.
- Veenhoven, R., and Hagerty, M. (2006). Rising Happiness in Nations 1946–2004: A Reply to Easterlin. *Social Indicators Research*, e (3): 421–436.
- Veenhoven, R., and Kalmijn, W. (2005). Inequality-Adjusted Happiness in Nations Egalitarianism and Utilitarianism Married in a New Index of Societal Performance. *Journal of Happiness Studies* e (4): 421–455.
- Westland, J. C. (2015). *Structural equation models: From paths to networks*. Chicago: Springer International Publishing AG.

Vladimir Mentus

Institute of Social Sciences

Beograd

VALIDITY AND RELIABILITY OF SUBJECTIVE WELL-BEING INDICATORS IN SOCIOLOGICAL RESEARCH – THE MEASUREMENT OF LIFE SATISFACTION

Summary: The subject of this paper is the level of accuracy i.e. validity and reliability of subjective well-being indicators in sociological research, in case of life satisfaction. First, the relationship between subjective and objective indicators of well-being is presented. Second, the concept of life satisfaction is defined, and the findings of research related to the validity (convergent, discriminant, and predictive) and reliability (test-retest, and internal consistency) of life satisfaction measures are presented. Third, these findings were reassessed using data originating from large international surveys, which have not been used for this purpose yet. The results in this paper generally contribute to, in quite a large extent existing agreement within the scientific literature about the satisfactory level of validity and reliability of life satisfaction measures i.e. subjective indicators of well-being.

Keywords: subjective indicators of well-being, life satisfaction.